

kiszállításkor és itt maradtak és vissza szállingoztak mindenki a maga falujába és így megduplázódott a lakosság száma. A Nagyvejkéi határ gyenge minőségű volt csak harmad osztálynál kezdődött. Első és másodosztályu föld nem volt az egész határban. Így aztán a vissza térő sváboknak es enni kellett. De a sován földek termése nem volt elegendő a dupla lakosság el tartására.

Igy aztán mivel a sovábok es élni akartak rá kényszerültek a lopásra, ami aztán sok bajt hozott. Veszekedés még sokszor verekedésre es vetemedtek a Székely telepések a ki lakoltatott sovábokkal. Harag és gyűlölség mérgesedett el a telepések és a sovábok közt. Sovábok minden rosszat rá mondtak a székelyekre. Czigányoknak nevezték és dologtalanoknak, rablóknak és ami rosszat kitaláltak azt mind rá mondták a telepésekre. A sértések özöne nem csak a sováboktól hullott ránk hanem a benn születt magyarok is a sovábok pártján állottak és a haza térő székelyek ellen foglaltak állást és a sovábokat pártolták és a Székelyeket le nézték és a cigányokkal egy rangba sorolták. Ezért a székelyek erőst el voltak keseredve szinte megbánták hogy haza jöttek, nem gondolták hogy itthonn es ilyen sorsba részesülnek. Ott az oláhok „bangyele” (hazátlanoknak) nevezték és itt a hazába jövevény cigányoknak hívták a sovábok és sovábokat pártoló magyarok. Így hát a hazatérésünk öröme szomorúsággal vigyúlt. Így sokat bánkodtunk a mostoha sorsunkon. Nő de beláttuk hogy nincsen öröm ürom nélkül.

Szellemi találkozásaim Csanádi Imrével

Hetvenöt esztendővel ezelőtt, 1920. január 10-én Zámolyon született Csanádi Imre író, költő, szerkesztő, aki nem csak szépirodalommal, hanem a régi magyar irodalom és a magyar népköltészet kutatásával, kiadásával is foglalkozott.

Nevét először Zámolyon, kisiskolás koromban, 1958 táján Pozsgay Teréz tanító né-ninktől hallottam, aki a lakóhely-ismereti munkafüzet községünk híres szülőttei után érdeklődő rovatába ezt íratta velünk: Csanádi Imre költő, Csoóri Sándor költő. Az iskolából hazatérve szüleimtől érdeklődtem a két híres ember után. Csanádi Imréről édesapám elmondta, hogy házuk a református templom mellett van, a zámolyi iskolában, majd a fehérvári reálgimnáziumban tanult. A háborúban talán tüzértisztként vett részt, orosz hadifogságba került, ahonnan sok év múlva hazakerülve egy pesti könyvkiadónál helyezkedett el. Azt említette még édesapám, hogy mindkét költő gyakran hazalátogat szüleikhez, ha máskor nem, augusztus közepén, a Lőrinc-napi zámolyi búcsú alkalmával biztosan itthon lesznek, akkor meg is láthatom őket. Valóban, évenként szinte valamennyi búcsúkor láttam is mindkettőjüket. Csanádi Imrét különösen gyakran, hiszen a búcsú színhelye a ma már emléktáblával megjelölt szülőháza előtt volt. Ott sorakoztak a bazáros sátrak, céllövöldék, forogtak a körhinták.

Már gyermekkoromban gyakran kértem Budapesten élő nővéremet, hogy hozza meg nekem Csanádi Imre vagy Csoóri Sándor verseskötönyvét. Az 1960-as években nővérem meg is ajándékozott egy Csoóri-kötettel, de Csanádi-könyvre nem akadt a pesti könyvesboltokban. Most már tudom, hogy Csanádi Imrének sokkal ritkábban jelentek meg a verseskötetei, mint Csoóri Sándornak. Általános iskolás éveimben rendre megvettem a Fejér megyei írók, költők *Pirkadás*, majd *Útközben* címmel kiadott antológiáit. Ezekben is örömmel bukkantam rá földijeim verseire. Nyolcadikosként, 1965-ben kaptam meg a *Mai magyar költők antológiáját*, amelyben számos Csanádi-és Csoóri verset olvashattam.

Fehérváron örömmel tapasztaltam, hogy iskolám, a József Attila Gimnázium, a Ciszterci Rend Szent István Gimnáziumának és a Magyar Királyi Állami Ybl Miklós Gimnáziumnak a jogutóda. Ilyenformán én tulajdonképpen ugyanabba a középiskolá-

ba járok, ahol három évtizeddel korábban Csanádi Imre is tanult, gondoltam, s mivel akkor már az irodalom egyre erősebben érdekelt, bíztam benne, hogy talán majd belőlem is lehet valami. Csanádi Imre *A halott költő könyve* című írásával találkoztam is az iskolai újságban. Arról írt ebben, hogy hetedik osztályos reáliskolai tanulóként, hogyan vásárolta meg a fehérvári Klökner-könyvkereskedésben az akkor már halott József Attila kötetét, s versei milyen hatást gyakoroltak rá. Harmadikos gimnazista voltam, amikor kezembe került a székesfehérvári Vörösmarty Társaság *Fehérvár* című, 1955-ben kiadott irodalmi és helytörténeti antológiája. Ebben Csanádi Imrétől két írást olvastam, amelyek későbbi hivatásom, a néprajzi kutatás felé irányították figyelmemet. A *Népdalgyűjtők Fejérben* című cikkében Székely Sándor XIX. század közepi csákvári, Bartók Béla baracsi, Kodály Zoltán csabdi és mányi népdalgyűjtéséről számolt be. A *Zámolyi parasztdalokról* megjelent cikkét nem kis büszkeséggel olvastam, hiszen ez teljes egészében szülőfalunkról szólt. Az történt ugyanis, hogy Csanádi Imre az 1950-es évek első felében egy magyar népballadás kötet kiadására társult Vargyas Lajos néprajzkutatóval. Azzal a reménnyel indultak el Zámolyra, hogy majdcsak találnak ott néhány szép balladát. Megénekelgették az öregeket, de a zámolyi gyűjtésből csupán egyetlen balladás dal két változatának szövege került be a kötetbe, az is csak az egyes balladákat magyarázó jegyzetek közé. Amit gyűjtöttek, azt Csanádi Imre közölte a *Fehérvár* antológiában. Legjobb zámolyi nótafájuknak Tatai Simon Józsefet tartották, akit én is személyesen ismertem. Egyik rokona kertszomszédunk volt, akihez hetente ellátogatott, így gyakran láttuk őt, amint házunk előtt botjára támaszkodva ballagott. Édesapám meg is jegyezte, hogy a József bácsi nem csak nagyon szép kosarakat tud kötni, hanem híres nótás is. Örömmel olvastam Csanádi Imre cikkében Tatai Simon József zámolyi parasztdalait, amelyek egy részét lakodalmakból, pincszerekről már magam is ismertem. Nem felejtettem el azóta sem ezt a strófát:

*Valaki jár a kertembe,
fekete galamb képibe,
szedi virágomnak színét,
rozsmaringomnak tetejét...*

Csanádi Imre e két írásának nagy szerepe volt abban, hogy még 1968 nyarán, néhány somogyi népballada lejegyzésével és tüzetes vizsgálatával, magam is elindultam a néprajzi kutatás felé.

Csanádi Imre és Vargyas Lajos *Röpülj páva, röpjél* című, 1954-ben megjelent balladaskötetét viszont csak a Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetemen ismerem meg, amikor 1971-ben, mint másodéves néprajz szakos hallgató a magyar népbaldáról szóló előadásokra jártam. Megilletődöttséggel vegyes büszkeséggel tanultam földim könyvéből, amelyben számos Fejér megyei: csákvári, Forna-pusztai, táci balladát is felfedeztem. Arra a következtetésre jutottam ebből, hogy a terepen való néprajzi gyűjtés Fejér megyében sem reménytelen vállalkozás.

Ezt a nem reménytelen vállalkozást 1975-ben már az István Király Múzeum néprajz-kutatójaként űztem, amikor megjelent a *Kortárs* zámolyi száma. Itt Csanádi Imre magáról, a családjáról, de szülőföldjéről is számos olyan adatot, megfigyelést közölt, amelyek az én kutatómunkám számára is igen hasznosnak bizonyultak. Ugyanerre az időszakra esett, amikor Csanádi Imrét a Tükörből *Új Tükör*-é átszervezett kulturális hetilap főszerkesztőjévé nevezték ki. Az első számot bevezető, programadó írásának címe – *Régi keretekben új tükör* – ma is a fülemben cseng. Mindig terveztem, hogy majd felkeresem őt néhány ismeretterjesztő néprajzi cikkem kéziratával. Erre azonban soha nem került sor. Előbb talán, mint fiatal kutatónak, nem voltak országos érdeklődésre számot tartó ismeretterjesztő írásaim. Aztán nagyon gyorsan, már 1978-ban Herder-ösztöndíjasként a Bécsi Egyetem Néprajzi Intézetébe kerültem, így egyrészt nem is

voltam itthon, másrészt figyelmem erősen a szaktudomány felé fordult, ahol megnyit-
tak előttem az európai kutatási és közlési lehetőségek. Röviddel Ausztriából való
hazatérésem után Csanádi Imre nyugdíjba vonult az Új Tükör főszerkesztői székéből,
így a sokáig tervezett szerkesztőségi találkozás lehetősége végérvényesen megszűnt.

Összegyűjtött versei 1975-ben és 1989-ben kerültek könyveink közé. Verseinek ve-
retes magyar nyelvét akkor már jól ismertem. Mindkét kötetét néprajzi szempontból is
feldolgoztam: megjelöltem bennük a népszokásokat, a népelet egyes részleteit bemu-
tató verseket. Még diák korában írta *Mezőföld* című versét, amelyben nemes egyszerű-
séggel jellemezte vidékünket:

*Napeste. Por el-ül. Szekérezőrej. Tinók.
Józan próza-vidék.
Kék-zöld... Kukoricák. Gyéren fák. Zöldre zöld.
Ég. Hegysor. Kékre kék.
Okkert a zöldbe: nagy, feszítő ékeket
egy-egy tarló bevés.
Mindent fölfal ugyan, nem tűr színt vagy jelet
a lassan, álmosan hódító szürkület.
Az is sok, a kevés.*

arácsonyi pásztorok című versében a pásztorok karácsonyi köszöntését, adomány-
gyűjtését énekelte meg, ami Zámolyon egészen a második világháborúig szokásban
volt. Ezt a témát egy cikkemben és rádióelőadásomban magam is feldolgoztam, ahol
Csanádi Imre verséből idézhettem:

<i>Karácsonyi pásztorok, pásztorok, azok pattogatnak, azok durrogatnak, azok túlkölgetnek, azok tutulgatnak, azok kolompolnak, azok csilingelnek,</i>	<i>zörgetik a kiskapukat, háborítják a kutyákat, házról házra járnak, pohár borért köszöntenek, kalácsért kántálnak.</i>
---	--

Vallási néprajzi szempontból is figyelemre méltó módon örökítette meg egyik ver-
sében a tűzerek patrónája, Szent Borbála ünnepét, amit fehérvári karpaszományosként
maga is átélt. Ilyen és hasonló adatok miatt Csanádi Imre kötetei számomra ott sora-
koznak a magyar és az európai néprajz forrásai, a híres irodalmi művek, a nagy képtár-
ak értékes festményei, rajzai sorában, amelyekből azt próbálom kideríteni, hogy a
magas kultúra alkotásai évszázadok során mit rögzítettek, mit őriztek meg a nép
hajdani műveltségéből.

Utolsó előtti találkozási lehetőségünket a Székesfehérváron 1987 tavaszán megren-
dezett 8. Nemzetközi Ethnographia Pannonica Szimpózium foszlatta szét. Az 1987-es
ünnepi könyvhéten ugyanis Csanádi Imre Székesfehérváron dedikálta a Vörösmarty
Mihály Megyei Könyvtár által megjelentetett „fehérvári versek”-et. A dedikálás időpont-
ja sajnos egybeesett a nemzetközi konferencia megnyitásával, így Csanádi Imre könyv-
sátránál nem lehettem ott. Gelencsér József dedikáltatta nekem a *Városom, mostohám*
címmel erre az alkalomra kiadott kis füzetet. Akkor még nem gondoltam, hogy Csa-
nádi Imrétől csupán ez az egyetlen dedikált könyvem lesz.

Utolsó találkozási lehetőségként 1990 tavaszán a zámolyi református templom épí-
tésének 200. évfordulója alkalmával rendezett ünnepi istentisztelet merült fel, amelyen
költőtársa, Szénási Sándor vértessaljai esperes hirdette az ígét, s a Csanádi Imre által
versben megörökített XVII-XVIII. századi zámolyi templomról is megemlékezett:

*Mi más hajlék volt ez: puszta négy fal, tapasztott,
tojáshéj, akárki melyet földbe taposhat,
hadak tengerében
rít sajka, törékeny,
tárgya minden gonosznak.
Mégis megtartódat benne becsüld, magyarság,
ország lappangott itt, mikor nem vala ország:
ő árvái Isten
vezérelvén hitben,
lett Bástya és Bátország.
Két vad pogány melyet zúzott-facsart mint sajtó,
nép dacolhatott itt, zsidók jaját sóhajtó,
helvét tant citáló,
magára találó,
térdet-fejet nem hajtó.*

Ezen az ünnepi istentiszteleten Csanádi Imre nem tudott részt venni. Hiába vittem hát magammal Zámolyra összegyűjtött verseinek köteteit, azok – akkor még nem sejtettem, hogy mindörökre – ajánlás nélkül maradtak.

Csanádi Imrével így csak szellemi találkozásaim voltak, a művein keresztül. Soha nem mondhattam el neki, hogy a néprajz felé való sodródásomban személyének, munkásságának is nagy szerep jutott. Halálhíre 1991-ben német földön ért. Ott tudtam meg, hogy Csanádi Imre elindult az égi útra, amelyen most már együtt halad az általa gyűjtött és megjelentetett magyar népballadák szereplőivel az idők végezetéig.

Lukács László

Hetvenöt éve halt meg Kálmány Lajos

A Csongrád Megyei Honismereti Egyesület és a Csongrád Megyei Közgyűlés Pedagógiai és Közművelődési Szolgáltató Intézete 1994. december 5-én – halálának feltételezett napján – Szegeden a Dugonics temetőben megkoszorúzta Kálmány Lajos, a méltatlanul elfeledett nagy folklorista sírját. A sírnál Bogdán Lajos, az Egyesület elnökségi tagja méltatta Kálmány Lajos életét, munkásságát.

Kálmán Lajos 1852-ben született Szegeden a Fölsővárosban. Apja megbecsült iparos, tízmár mester. A középiskolát szülővárosában a Piarista Gimnáziumban végezte. A néprajz iránti indíttatását tanárától Csaplár Benedektől kapta, aki Ipolyi Arnold kérésére diákjaival néprajzi gyűjtést szervezett. Ebből a „diák honismereti szakkör”-ből rajta kívül még többen is néprajzossá, folkloristává lettek, mint Pintér Sándor a palócság első kutatója, Kovács János szegedi etnográfus, Löw Immanuel a tudós, folklorista szegedi főrabbi.

A gimnázium elvégzése után anyja kérésére a temesvári szemináriumban lesz kispap. Fölszentelése után, mivel nagy természetű, összeférhetetlen ember volt, 1875-től 1894-ig szinte az egész Csanádi Egyházmegyét végigjárta. Egy-egy helyen ritkán volt egy évnél több időt. Káplánkodott Pécskán, Csanádapácán, Battonyán, Szeged-Rókuson, Szajánban, Törökbecsén, Szőregen, Csanádpalotán, Mezőkovácsházán, Csókán, Magyarszentmártonban, Németeleméren. 1884-ben Csanádpalotára kerül. Először helyettes, csak 1898-ban nevezik ki plébánosnak. 1906-ban agyvérzés éri, majd 1910-ben nyugdíjazzák. Ezután Szegeden egyik testvérénél húzódik meg. Visszavonultan élt, szinte csak a néprajzi tevékenységgel foglalkozott. Magányosan halt meg. Móra Ferenc Az utolsó magyar sámán című írásából tudjuk, hogy egy diák, akitől jegyzetpapíromak füzetlapokat vásárolt, talált rá, már több napja halva feküdt a szobájában.